

ZGODOVINSKI ZBORNIK.

PRILOGA „LAIBACHER DIOECESANBLATT-U.“

Izhaja v nedoločenih obrokih.

Četrto leto.

Ljubljana, meseca maja 1891.

Številka 15.

Iz zapuščine škofa Tomaž-a Chrön-a.

(Biblia manuscripta.)

I.

Semeniška knjižnica ljubljanska hrani (sub sign. B. I. 1.) rokopis, ki je prav dragocen ne le zavoljo svoje vsebine, ampak tudi iz zgodovinskega obzira. Mali oktant je, v sedaj zelo obrabljeni baržunasti vezi; oropan vsega lepotečja vogelnikov in rozet, katerih sledovi se še dobro poznajo; tudi zlata obreza je že močno otemnela. Vse te hibe pa svedočijo, da je bil svoje dni krasno opravljen ter namenjen služiti — ne kakih občini knjižnici, temuč v priročno rabo kakemu odličnjaku, naj si že bo duhovskega ali svetnega stanu. Tudi notranja oprava njegova nam isto potrjuje. Na najfinejši pergameno (list le po $\frac{1}{11}$ mm debel, torej kakor naš papir za pisma) z lepimi malimi črkami čisto pisan, s premmozimi barvanimi inicijalami okrašen kaže zadostno, da je bil že od začetka odmenjem kakemu dostojanstveniku. — Kdo da je bil prvi njegov lastnik, tega ne vemo; zgodovina njegova nam je neznana blizo do l. 1614. V začetku tega leta pa ga je poklonil tedanjemu škofu ljubljanskemu grof Hervard Turjaški, kakor nam priča njegova lastnoročna dedikacija na prvem listu rokopisa, glaseča se:

*Dño . D . Thomae, D . g . Principi
et Episcopo Labacensi re-
verendissimo
haecce Biblia manuscripta,
Tali Episcopo digna.
D. D.*

*Hörwardius Auerspergius et
Schönbergius Baro et Dominus m. p.
Labaci.¹⁾*

¹⁾ Spodaj je še zapisano, pa od druge roke in s prav zelo obledelimi (sicer pa enakodobnimi) črkami:

W: E: Com: ab Auersperg p. p.

Nasprotno notranjo stran platnic zavzema veliki turjaški grb, nad katerim stoji zapisano:

M. DC. XIV. prid. Cal. Febr.

I. M.

D. S. M.

Pod grbom pa:

*Verbum tuum lucerna pedum et lumen semitarum
nostrarum. Psalm. 119.²⁾*

Knjiga naša je, kakor smo ravnokar iz dedikacije zvedeli, »Biblia manuscripta« in sicer celotno sveto pismo stare in nove zaveze. Pridejani so tudi skoraj vsem svetopisemskim bukvam bolj ali manj obširni predgovori nekaterim še celo po dva ali trije, in ob koncu glossarij obsegajoč blizo 7000 ptujih besedij, katere tolmači. Vse to v mali knjigi, ki je le 15 cm visoka, 10 cm široka in 5 cm debela, torej enaka kakemu »popotnemu« brevirju.³⁾ Res, ako še v poštev vzamemo deloma že označeno lepoto pisave in slik, ter ne malo starost rokopisa, potem ložje razumemo besede darovalca: »haecce Biblia Tali Episcopo digna.«⁴⁾

Znabit je to Wolf Engelbrecht Turjaški († 1590), sin junškega Herbarta, padlega l. 1575 pri Budaškiju. — Težje bi bilo umeti, da je to zapisal imenitni Wolf Engelbrecht Turjaški, ustanovitelj (1655) znane knjižnice knezodvorske.

²⁾ Razun teh napisov ima knjiga tudi na zadnjem listu še enega: *In uno momento dependet salus humana. R: a: G: E: B: Polit: Symb: Quantum potes Succurrere Prox: fac. Item: Fide et difide.*

Pripomniti je, da vsi ti napisi in grb se nahajajo na listih veliko debelejših in se le pozneje (okoli l. 1600) knjigi pridejanih (po štirje na vsaki strani, a zadnji trije so že izrezani).

³⁾ Mogoče je to le zaradi malih črk, ki so le po 1 mm visoke, pa zaradi mnogih v srednjem veku navadnih okrajšav.

⁴⁾ Škof Tomaž Chrön je nasproti v darilo poklonil Hervardu Turjaškemu »Dietenberger's Katholische Bibel«, ki je bila

II.

Oglejmo si sedaj knjigo natančneje!

Rokopis broji 473 listov⁵⁾, tedaj 946 strani, ki imajo po dve kolumni, po 103 mm × 33 mm veliki. Vrstice imajo posamezne kolumne v začetku in proti koncu po 50, v sredi pa po 51. Pisala je skoraj gotovo cel rokopis ena roka; črnilo pa je v zadnjem oddelku novozaveznih bukev (ne pa v glossariju) močno obledelo, med tem ko je drugod lepo črno.

Vsake bukve svetega pisma krasi velika začetnica, slikana v romanskem slogu; poglavitna barva (kot podlaga) je modra; pridruženih ji je več družih milega značaja. Za ornament so pogosto uporabljene razne živali, posebno pa romansko prepletene vejčevje.⁶⁾ — Vvodi (prologus) v posamezne knjige imajo nekoliko manjše začetnice v (za tisto dōbo karakteristični) modri in rudeči (cinober) barvi, katerima je pa v arabeskah mnogokrat pridružena modro-zelena boja. — Posamezna poglavja slednjich zaljšajo še manjše začetnice v redno se vrsteči rudeči in modri barvi z drugobarvenimi arabeskami. — Ravno tako se vrste barve pri posameznih besedah v celem glossariju, da še celo v posameznih rimskih številkah, ki zaznamujejo poglavja. Kolika pazljivost! — Pripomnim naj še, da izvzemši hibe na vezi in razven nekaterih (vsled zamoka) razmazanih inicijalij je cela knjiga prav dobro ohranjena.

Kar se tiče teksta, že kratek pregled kaže, da naš rokopis podaja »Vulgato«⁷⁾; v dōbi, v kateri je bil pisan, kaj drugega tudi ni pričakovati. Sicer tudi že

l. 1883 tudi v deželni razstavi v Ljubljani (Katal. str. 23, št. 44). Knjiga ta (iz l. 1607) nosi škofovo lastnoročno dedikacijo. »in festo s. Martini Ep. Confessoris 1614«; sedaj krasi knežjo Turjaško »Hausbibliothek« v Ljubljani. — Imenovani nemški prevod učenega dominikana Janeza Dietenberger-ja (1475—1537) je bil takrat jako razširjen; doživel je nad 100 izdaj celega sv. pisma. Cfr. H. Wedewer, Joh. Dietenberger, Freibg. 1888.

⁵⁾ Združeni so v male zvezke, po 22 (pa tudi 20 ali 24) listov obsegajoče.

⁶⁾ Slikar kaže bogato domišljijo; tako n. pr. med trinajstimi velikimi P. s katerimi se začenjajo pisma sv. Pavla, ne najdeš dveh, katera bi imela enak ornament.

⁷⁾ Razlike med sedanjo oficijalno vulgato in rokopisom kažejo se le redko in v neznatnih rečeh; n. pr. (besede med oklepji so one našega rokopisa): Gen. 12, 1. monstrabo (monstravero); 12, 12. uxor ipsius (quod uxor ipsius); 3 Reg. 8, 2. Ethanim (bethanim); Eccles. 48, 3. dejecit de coelo ignem ter (dejecit a se ignem terrae); 48, 11. te viderunt (te audierunt); Dan. 2, 2. steterunt (sederunt); 2, 12. in furore et (in furorem versus est); Joh. 6, 3. subit (abit); 6, 5. dixit (dicit); 6, 15. ergo (autem); Apoc. 12, 6. pascant (pascat); 3. Reg. 8, 3, Dan. 2, 11., Apoc. 12, 8. so iste besede r a z n o razvrščene. Gen. 12, 7. ima naš rokopis več »et invocabit ibi nomen ejus« in Joh. 6, 13. enako »et duobus piscibus«. (Večinoma so te razlike pač le pogrški pisalca!) Vse drugo pa je

začetek rokopisa: »Incipit epistola s. Jeronymi presbyteri ad Paulinum de omnibus divinae historiae libris« (katera epistola je tudi sedaj v vsaki Vulgati natisnena) na to jasno kaže. — Tekstno-kritičnega pomena seveda naš poznosrednjeveški rokopis nima⁸⁾, pač pa je zanimiv zaradi razvrstitve svetih bukev. Tako n. pr. je red novozaveznih sledeči: Evv. Matthaei, Marci, Lucae, Johannis; XIV epistolae s. Pauli, Actus App., epp. s. Jacobi, II Petri, III Johannis, Judae, Apocalypsis.⁹⁾ — Tudi naj omenim, da ima naša knjiga še in corpore tretje bukve Esdrove¹⁰⁾; v oficijalni vulgati ne stojé zdaj več na tem mestu, temveč le v »appendix-u«.

Kar zadeva predgovore (prologus) k posameznim bukvam svetega pisma, so ti pri starozaveznih večinoma¹¹⁾ vzeti iz »Divina Bibliotheca« sv. Jeronima¹²⁾;

v primerjanih oddelkih do besede soglasno. — Bukve psalmov (fol. 188 a. sqq. »Incipit liber hymnorum vel soliloquiorum David prophetae de Christo«) so Psalterium Gallicanum.

⁸⁾ Kot zanimivejšo posebnost naj navedem, da v znanem »Comma Joanneum« (I. Joh. 5, 7—8) manjkajo ob koncu 8. verza besede »et hi tres unum sunt«.

⁹⁾ Ta red njihov, kakor znano, ni sedanji; tudi ne oni, ki se nahaja v papež Damaz-ovem (366—384) določilu — in enako v I. delu »decreti Gelasiani (492—96), ki je bil l. 520 vnovič potrjen od papeža Hormizde; ravno tako se ne strinja z redom naznanjenim v dekretali (cap. VII.) papeža Innocencija I. do škofa Eksuperija Tolozanskega iz l. 405 (Migne P. L. t. 20, col. 502).

¹⁰⁾ Te bukve so smatrali dolgo časa kot kanonične; grški in latinski cerkveni očetje so jih pogostoma citirali. Pisane so najbrže v 2. stoletju pred Krist.; brojé 27 poglavij.

¹¹⁾ Izjema je »prologus Macchabaeorum«; tu namreč stojiti zaporedoma dve pismi slavnega Rabana Maura (opata Fuldenskega, 775—856); prvo »Domino excellentissimo et in cultu christianae religionis strenuissimo Louyco (Louis!) regie«; drugo pa »Reverendissimo et omni charitatis officio dignissimo Geroldo, sacri palatii archidiacono«. Obe pismi do besede soglasno stojiti int. opp. Rabani Mauri ap. Migne, P. L. t. 109, coll. 1126—28. — A v naši knjigi stí malo umestni; ker skoraj nič »ad rem« ne pove, ampak le naznaniti, da je njiju pisatelj »expositionem« in »commentarios« k bukvam Makabejcev »sensu historico simul et allegorico« sostavil in ji zdaj ponižno adresatoma pokloni. — Ali ne smemo — gledé na to — iskati predloge našega rokopisa v stari Franciji? — Kot tretji predgovor sledi potem še kratek summarij Makabejskih bukev.

¹²⁾ Naj podam tu kratek pregled, oziroma primer, z onimi v Migne-jevi Patrol. lat. t. 28. et 29. natisnenimi. Popolnoma soglasni so predgovori: In Pentateuchum, in Josue, Regum, I. et II. Paralip., in Esdrae, Tobiae, Judith, »Hester«, Job (pa naš rokopis ima še tretjino teksta več), in Parab. Sal., Isaiae, Jerem., Ezech., Daniel, Osee, Pri bukvah Ecclesiastes, Joel, Amos in Jona sv. Jeronimova »divina bibliotheca« nima nobenega predgovora; a v naši knjigi se nahajajo (pri bukvah Amos še celo trije). Nasproti pa naš rokopis pri psalmih nima Jeronimovega predgovora »ad Sophonium« (Migne t. 28, col. 1123). — Zanimiva je oblika: Incipit prologus in libro (sic) Josue, ali Regum, Job in Ecclesiastes (drugod ne). — Znani »zlati alfabet žená« (Mulierem fortem quis inveniet etc. Proverb. 31, 10—31) ima ob robu imena hebrejskih érk rudeče izpisana (Fol. 215, b.)

pri novozaveznih bukvah so od drugod; oni k listom sv. Pavla so prav kratki.¹³⁾

Bogati alfabetični glosarij (Aat-Zuzim)¹⁴⁾ na koncu našega rokopisa kaže toliko različnostij s knjigo sv. Jeronima »Liber de nominibus hebraicis« (ap. Migne, P. L. t. 23., coll. 773—858), da se ne sme smatrati kot navadna alfabetična¹⁵⁾ reprodukcija njena; pač pa se je delo Jeronimovo pri njegovi sestavi zdatno vporabljal. (Videzno neporabljen pa je »Lexicon Origenianum«, ap. Migne, P. L. t. 23., coll. 1199—1254.)

Vprašanje o starosti našega rokopisa se dá kratko rešiti. Gotovo je, da pred letom 1240 ni bil pisan; kaže namreč svetopisemske bukve povsod že v »capita« razdeljene, in to se je v prvič zgodilo še le okoli l. 1240 po dominikanu (pozneje kardinalu) Hugonu a S. Caro. Vrh tega se nahaja v njem črka *r* nekaterekrat tudi

¹³⁾ Za poskušnjo naj sledita dva: Fol. 384 a. Ep. a d Romanos. »Romani sunt in partes (sic) Ytalie. Hij praeventi sunt a falsis apostolis et sub nomine Domini nostri Jesu Christi in legem et prophetas erant inducti. Hos revocat apostolus ad veram et evangelicam fidem scribens eis a Corintho«. Fol. 397 a. Ep. a d Ephesios. »Ephesii sunt Asiani. Hij accepto verbo veritatis perstiterunt in fide. Hos collaudat apostolus scribens eis a Roma de carcere per Tytium diaconem« (sic).

¹⁴⁾ Besede se v njem ne tolmačijo samo etymologično, temveč tudi allegorično in tropologično. N. pr. *A b i m e l e c h*, pater meus rex, vel patris mei regnum; *B e e l z e b u b*, vir muscarum vel princeps muscarum, seu vetustus deus habens muscas, aut vetustas devorans muscas; *C a p h a r n a u m*, ager pinguedinis vel villa consolationis; *P a u l u s*, os tubae vel os eorum seu electum mirabile, aut electionis miraculum; *P e t r u s*, agnoscens vel discalciens sive agnitus aut dissolvens; *R o m a*, magisterium frangens* vel magisterii fractio; *R o m a*, tonans vel sublimis sive tonitruum aut sublimitas; *T y m o t h e u s*, beneficus vel beneficium sive bonum faciens aut beneficientia; *T y t i c h u s* (sic), tacens vel taciturnitas, sive silentium aut taciturnitas. Etc.

¹⁵⁾ Sicer je tudi sv. Jeronim v omenjenem delu rabil alfabetični red, a tega za vsake svetopisemske bukve posebej; v našem rokopisu pa ima celo sveto pismo le jeden sam alfabetičen vsposed. Pripomniti pa je, da so spravili tudi Jeronimov »liber nominum hebraicorum« že zgodaj v tak jednoten alfabetičen red; l. 1498 je bil tako vrejen tiskan v Benedkah »per fratres Joannem et Gregorium de Gregoriis« (cf. Migne, P. L. t. 23., col. 1201).

že v oni obliki, ki jo je imela v 14. stoletju (cfr. Wattenbach, Anleitg. z. lat. Paläogr., 3. Aufl., S. 48 & 49.) — Inicijale res da so romanske, torej navidezno nekoliko stareje, a to nas ne sme motiti. (V Kranjskem misalu se še koncem 15. stoletja nahajajo romanske reminiscence v začetnicah.) Vendar pa gledé čisto romanske oblike inicijalij moramo tudi nekako na nje se ozirati pri določitvi dóbe rokopisu; menim, da l. 1300 ne bo daleč od pravega.

III.

Zdaj še nekoliko o nadaljni zgodovini našega rokopisa.

Kam da je prišel po smrti škofa Tomaža Chrön-a, ne vémo; znabiti se mu je godilo tako, kakor lastno-ročno pisanim škofovim diarijem¹⁶⁾; prišel je v tuje roke, ki niso lepo z njim ravnale, temveč ga oropale (srebrnih ali celo zlatih) vogelnikov in rozet.¹⁷⁾

Kaj gotovega zvémo o njem še le leta 1847.¹⁸⁾ Meseca julija tega leta, ko so bivali ravno knezoškof Anton Alojzij Wolf na Goričanah, jim pošlje takrat iz Celovca v Medvode došli vpokojeni profesor Jakob Zupan na pergameno pisano knjigo, obsegajočo celo sveto pismo stare in nove zaveze; pridejano je bilo pismo. Prevzvišeni so sprejeli knjigo, ter mu dostojno darilo zanjo poslali: knjiga ta je bila naša ravnokar opisana biblija, nekdanja Chrön-ova lastnina. Dne 25. oktobra istega leta (kakor pové napis na praznem listu knjige) so jo prevzvišeni darovali semeniški knjižnici ljubljanski.

J. S.

¹⁶⁾ Njih drugo polovico hrani sicer še sedaj knezoškofijski arhiv ljubljanski; a prva polovica je v metropolitanskem arhivu zagrebškem (skupaj zvezana z Schönleben-ovimi genealogičnimi noticami o kranjskem plemstvu); prišla je tje doli z Valvazorjevo knjižnico l. 1690.

¹⁷⁾ Že zgoraj, opom. l., sem omenil, da je sicer mogoče — pa težko umljivo — da je rokopis čez nekaj časa zopet prišel v last Turjačanov.

¹⁸⁾ Nastopno mi je povedal prečast. monsignor Mihael Potočnik, tedanji knezoškofijski dvorni kapelan.

Doneski k zgodovini cerkvâ po Slovenskem.

Nastopne vrstice nam je poslal neutrudljivi štajarski zgodopisec č. g. **Matej Slekovec**, župnik pri sv. Marku niže Ptuja. Prepisal jih je doslovno iz izvirnih zapisnikov, katere hrani knezoškofijski arhiv v Mariboru. Obsegajo pa posvečevanje cerkvâ in altarjev, katero je izvršil l. 1511 lavantinski škof Leonard I. Peverl (od l. 1508 do 1533),

s pooblaščenjem oglejskega patrijarha Dominika kardinala Grimana v pokrajinah spadajočih pod oglejski patrijarhat.

In patriarchatu.

Anno domini Millesimo quingentesimo vndecimo Reuerendissimus in Christo pater et dominus dominus

Leonhardus Episcopus Lauentinus ac Suffraganeus et Visitator a Reverendissimo in Christo patre et domino domino Grimano Episcopo portuen. Sacrosancte Romane ecclesie Cardinalis s. Marci ac sancte sedis Aquilegiensis patriarche extra patriam specialiter deputatus Infrascriptas ecclesias et cimiteria in dicto patriarchatu consecrauit et reconciliauit.

Die Jouis vicesima quarta mensis octobris Consecrauit altare chori totumque chorum ecclesie parochialis s. margarethe prope Michelstettn¹⁾ dicte Aquilegiensis dioc. et in honorem prefate s. margarethe, Dorothee et appolonie vna cum Reliquiis introclusis videlicet s. viti, anastasio, de ligno sancte crucis et vnum agnus dei.

Die XXV. octobris Consecrauit in filiali ecclesia s. apostolorum Simonis et Jude²⁾ ad ecclesiam beate marie virginis in Cirtznetz pertinentem vnum altare in latere sinistro ab introitu ecclesie et in honorem s. primi et feliciani, Johannis et pauli vna cum Reliquiis introclusis videlicet s. viti, christophori et vnum agnus Dei aliorumque plurimorum, quorum nomina propter vetustatem nesciuntur.

Anno incarnationis ut supra die vero XXVI. dicte mensis octobris dictus R. p. et dominus dominus Leonhardus Episcopus prefatus Consecrauit ecclesiam parochialem in Cirknitz³⁾ cum quinque altaribus videlicet intrando a dextris consecrauit altare in honorem s. Katherine, Appolonie et Genofefe virginum et martirum inclusisque in eo reliquiis videlicet de presepio domini, de lapide super quo sancta Katherine decolata fuit.

Aliud altare intrando a sinistris Consecrauit in honorem s. Nicolai inclusisque in eo Reliquias de lapide vbi Christus assumptus est in celum de monte oliueti et de loco vbi gloriosa virgo sepulta fuerat.

In medio vero ecclesie Consecrauit altare corporis Christi, s. achacii sociorumque suorum necnon s. Georgii martiris inclusisque in eo sacras Reliquias videlicet s. Laurentii, Christophori et Blasii martirum.

Quartum intrando a sinistris in honorem s. Anne, Cristophori et sanctorum primi et feliciani martirum inclusisque in eo de palio virginis gloriose, Johannis apostoli et evangeliste deque loco in quo lapidatus fuit s. Stephanus.

Quintum altare consecrauit in honorem s. Michaelis et omnium spirituum beatorum necnon sanctorum Fabiani et Sebastiani martirum inclusisque in eo Reliquias sacras

¹⁾ Farna cerkev sv. Marjete na Trati, sedaj podružnica fare Velesovo.

²⁾ Podružnica sv. Simona in Jude na Spodnjem Brniku, fare cerkljanske.

³⁾ Farna cerkev v Cerkljah na Gorenjskem. Ime je v zapisniku sicer jako čudno spačeno, a ne more biti nič drugega, nego Cirklach.

videlicet s. Hermachore martiris, de lapide in quo s. Katherine decollata fuit.

Die XXVIII. consecrauit vnum altare chori ecclesie filialis s. Katherine⁴⁾ ad ecclesiam parochialem beate marie virginis in Stein pertinentem et in honorem s. marie magdalene et helene inclusisque in eo Reliquias s. marie magdalene, s. Hermachore martiris et vnum agnus dei.

Eadem die consecrauit vnum altare in parochiali ecclesia s. Michaelis in Monspurg⁵⁾ in latere sinistro chori introeun. et in honorem s. Stephani, Wolfgangi et Erasmi inclusisque in eo Reliquias s. Marie Magdalene, vndecim milia martirum et vnum agnus dei.

Die vero prima mensis Novembris consecrauit a novo Capellam sancte Trinitatis oppidi Cili cum duobus altaribus. Et primum in latere dextro introeundo in honorem s. Trinitatis, Maximiliani et Ursule inclusisque in eo Reliquias s. Ursule virginis et martiris de camisia s. Bartholomei, de sepulchro domini et aliorum plurimorum, quorum nomina propter vetustatem nesciuntur.

Aliud altare introeundo in latere sinistro et in honorem s. Andree apostoli, Anthonii et Barbare inclusisque in eo Reliquias videlicet Ursule virginis et martiris, de pepulo beate marie virginis et vnum agnus dei.

Eodem die consecrauit vnum oratorium et in honorem s. Andree apostoli, Philipi et Jacobi apostolorum et Floriani martiris inclusisque in eo Reliquias s. Andree apostoli, Christophori, Floriani martirum et Ursule virginis et martiris.

Die vero secunda mensis Novembris consecrauit a nouo Garnarium ad ecclesiam parochialem s. Leonhardi in Newkirchen⁶⁾ cum vno altari, et in honorem s. Michaelis Archangeli, Jacobi apostoli et Cristophori martiris vna cum Reliquiis introclusis videlicet s. Andree apostoli, Egidii confessoris et vnum agnus dei.

Die vero quarta Novembris consecrauit in Monasterio sanctimonialium beate Marie virginis in Studenitz⁷⁾ alias fonte sacro vnum altare intrando in latere sinistro et in honorem corporis Christi Fabiani et Sebastiani martirum inclusisque in eo Reliquias videlicet de mantello et velo sancte Sophie, de lapide vbi Christus in monte oliueti orauit ad patrem et s. Ursule virginis et martiris.

Die quinta mensis Novembris consecrauit vnum altare in filiali ecclesia sancte crucis ad ecclesiam parochialem sancti Jacobi in Lapriach pertinentem et in honorem sancti Michaelis Archangeli, Andree apostoli et Sebastiani martiris inclusisque in eo Reliquias s. Petri

⁴⁾ Podružnica sv. Katarine na Rovi, sedaj farna cerkev.

⁵⁾ Mengeš.

⁶⁾ Nova cerkev na Štajarskem.

⁷⁾ Studenice.

et Pauli apostolorum, Bernhardini confessoris et vnum agnus dei.

Anno incarnationis ut supra, die VI. Novembris consecrauit ecclesiam et vnum altare in filiali ecclesia s. Anne prope Frouhaim⁸⁾ ad ecclesiam parochialem beate Marie virg. in Slewnitz pertinentem et primum intrando in latere sinistro in honorem s. Johannis apostoli et evangeliste, Christophori martiris et Katherine virginis et martiris inclusitque in eo Reliquias s. Katherine, Dorothee virginum et martirum et vnum agnus dei.

Die VIII. dicti mensis Nouembris consecrauit cappellam beate Marie virginis in Wintenaw ad ecclesiam parochialem s. Georgii in Khotsch⁹⁾ pertinentem cum vno altari sc. Chori et in honorem beate Marie virginis, Andree apostoli et Sebastiani martiris inclusitque in eo Reliquias s. Laurencii et sancte crucis et vnum agnus dei.

⁸⁾ Frajham (Frauheim).

⁹⁾ Hoče.

Die Lune X. Novembris consecrauit vnum altare in filiali ecclesia s. Crucis ad parochialem ecclesiam s. Laurencii¹⁰⁾ pertinentem et in honorem beate Marie virg., Johannis Evangeliste et Floriani martiris inclusitque in eo Reliquias S. Francisci confess. Stephani martiris et vnum agnus dei.

Die vero XI. Novembris consecrauit in ecclesia parochiali sancti Nicolai in Seydelhofem¹¹⁾ duo altaria primum intrando in latere dextro et in honorem s. Sebastiani, Rochi, et Floriani martirum inclusitque in eo Reliquias S. Nicolai Ep., Stephani, Georgii, Crisancii et Darie martirum.

Aliud altare in sumitate ecclesie vulgo porkhirchen et in honorem s. marie magdalene, Pangracii et Christophori martirum inclusitque in eo Reliquias S. Laurencii martiris, s. Lucie virg. et martir. et vnum agnus dei.

¹⁰⁾ Sv. Lovrenc v puščavi.

¹¹⁾ Vuzenica.

Slovstvo.

Zgodovina cerkljanske fare.

(*Spisal Ivan Lavrenčič, založil Anton Golobič. — V Ljubljani 1890. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. — IV + 158 str. osmerke. Cena 90 kr. in 1 gld. v „Katoliški Bukvarni“ in pri gospodu založniku v Cerkljah.*)

To je naslov zgodovinski knjižici, ki je lansko leto zagledala beli dan. Spredej ima izvrstno fototipovano sliko sedanje farne cerkve v Cerkljah. Lep, močan papir, krasen tisek z lepimi inicijalami dela zunanjo obliko jako prikupljivo, lahko rečemo elegantno.

V vvodu našteva gospod pisatelj razne vire, iz katerih je zajemal, arhive, katere je prebrskal in časopise, katere je rabil. Zdelo se nam je pa koj na prvi pogled, da si je stavil pretežko nalogo: tako delo zvršiti v teku jednega leta. Ako sploh pri kakem spisu, velja gotovo pri zgodovinskem pisateljevanju rek: »Nonum prematur in annum«. Ako bi se zgodopisci po tem geslu ravnali, ne bilo bi jim treba zopet in zopet ponavljati onih često neopravičenih »baje«, »menda« itd., ki vrednost spisov zdatno zmanjšujejo. Ta opomin bi veljal več ali manj za prejšnje zvezke »Zgodovine farâ«; no, pričujoči zvezek pa, ki po svoji zunanji obliki vse druge nadkriljuje, odlikuje se — v kolikor smo se mogli pri površnem pregledu prepričati — tudi v natančnosti, a žal,

da smo tudi v tem zvezku naleteli na mnogo nedostakov in pogreškov, ki trudapolno delo kazé ter mu vrednost zdatno zmanjšujejo. Da se nam pa ne bode očitalo, da je naša sodba pretrda in neutemeljena, hočemo po vrsti zaznamovati, kar se nam zdi potrebno, da se popravi ali dopolni. Seveda naj nihče ne misli, da smo s tem že tudi dali aprobacijo vsemu, česar ne omenjamo, ker za natančni pregled cele knjige bi potrebovali prav toliko ali pa še več časa, kolikor ga je rabil gospod auktor za spisovanje.

Dragocen je prvi odstavek: »Prirodnoznanški opis cerkljanske fare«. Popisuje se v njem lega fare, nje hribovje, vode, flora (fauno pogrešamo tukaj popolnoma, dasi bi bila tu bolj na mestu, nego v statističnem delu, str. 22 in 23), podnebje, vasi in gradovi. Mimogredé omenimo, da se nam ne zdi umestno, v »prirodnoznanški« oddelek devati opis vasij in zgodovino gradov v fari. Naj bi se temu opisu odločil poseben odstavek, da bi ne bil pomešan s tamošnjo floro. Hvaležni smo gospodu pisatelju za to, da nam piše vsa topografična imena strogo po ljudski izgovarjavi, to nam bodi pri pisanju krajevnih imen sploh pravilo, od katerega naj se ne krene brez tehtnih vzrokov in jasnih razlogov.

Na str. 5. in 6. piše gospod pisatelj o premnogih požarih v fari. Slišali smo iz verojetnega vira, da so

okoli leta 1860 v neki podružnici cerkljanske fare pokradli v noči tatje posvečene hostije in zlatnino. Svete hostije so raztrosili; ptiči so jih dobili in v kljunih nosili okrog. Star vpokojen duhovnik je na to s prižnice zapretil, da bodo v 25 letih vpepeljene vse one hiše, kolikor daleč so ptiči hostije nesli. In besede duhovnikove so se do pičice izpolnile.

Pomuditi se nam je še nekoliko pri gradovih. Gospod pisatelj nam omenja le dva: strmolski in pa poženški. O strmolskem gradu piše med drugim (str. 7), da so gospodovali v njem tudi gospodje »Kamniški (von Stein) na pr. Jurij Kamniški l. 1578«. Ta trditev je pač popolno kriva, ker — vsaj kolikor je nam znano — »kamniški« gospodje niso nikdar gospodovali v Strmolu. Od kod ima g. pisatelj to trditev, ne vemo. Valvazor o gospodih »kamniških« na navedenem¹⁾ mestu nima niti besedice. Če bi bili res »kamniški« gospodje v 16. veku imeli v lasti Strmol, bi nastalo sploh vprašanje, kateri »kamniški« so to bili? Oni iz »Kamna« (Frauenstein) so po Valvazorju²⁾ izumrli že leta 1473, a tudi družih tega imena kranjska zgodovina v 16. stoletju ne pozna. Zato smo močno radovedni, v katerem viru je zasledil gospod pisatelj Jurija »Kamniškega« v letu 1578? — Napačnost te trditve spričuje tudi fakt, da so že mnogo pred letom 1578 »Rainski« gospodje gospodovali v Strmolu. Tako nahajamo l. 1543. Frančiška Rainskega³⁾ (Franz von Rein zu Stermol. — Ti »Rainski« gospodje so imeli še ob Valvazorjevem času svoja posestva po Kranjskem, dasi so morali nekateri udje te rodovine za časa protireformacije kot strastni pristaši protestantske vere deželo zapustiti. Ta osoda je zadela Frančiška Kristofa Rainskega z dvema sinovoma.⁴⁾ — Leta 1582. nahajamo Jurija Rainskega (Georg von Rain) med protestantskimi stanovi;⁵⁾ leta 1581 pa Frančiška Rainskega (Franz von Rain) med protestantskimi plemiči.⁶⁾ Pri inventuri po ljubljanskem škofu Petru Seebachu (meseca januarija in februarija 1569) je sodeloval kot komisar deželnega oblastva tudi Jurij Rainski (Georg von Rein zu Stermol), pooblaščenec deželnih stanov.⁷⁾ — Iz navedenega je jasno, da zgornja trditev gospoda pisatelja o »Kamniških« gospodih ne more biti resnična.

¹⁾ V dotičnem citatu (I. opomnja na str. 6) je tiskovna poma. Mesto II. knjiga bi moralo stati XI. knjiga.

²⁾ XI. knjiga str. 367.

³⁾ Valvazor IX. knj. str. 85.

⁴⁾ Dimitz: Geschichte Krains, III. Band, str. 378.

⁵⁾ Dimitz: Geschichte Krains, III. Band, str. 91.

⁶⁾ Dimitz: III., str. 86.

⁷⁾ Mitth. d. hist. Ver. f. Krain I. 1865, str. 69.

Pišoč o poženškem gradu, bi bil gosp. pisatelj lahko omenil, kako je frizinška cerkev prišla do njegove posesti. Willebirgis, hči Konrada Gall-a, soproga Werso-nova, odpovedala se je l. 1248 lastninski pravici do posestev v Poženku ter dovolila v izročitev zemljišč, katere je dal njen soprog Werso frizinški cerkvi proti temu, da sme imeti za slučaj, ko bi njen mož pred njo umrl, dosmrtni vžitek dotičnih zemljišč.⁸⁾ Werso poženški se je bil namreč zelo zameril frizinškemu škofu Konradu I., ker mu je mnogo škode napravil. (V čem je škoda obstala, tega listina ne pove.) Zarad tega je padel v nemilost. Da bi si pa milost zopet pridobil, je obljubil leta 1248 plačati odškodnine 30 mark ljubljanskega denarja in pa odstopiti 16 zemljišč (mansos) v Poženku.⁹⁾

Tudi v Zalogu je bil v starejših časih grad, katerega pa naša knjiga ne pozna. Svedočijo nam to nekatere listine, v katerih se ob enem s poženškim gospodom imenuje kot priča tudi zaloški graščak. Tako se nahaja v listini iz l. 1300 priča Ulricus de Zalog,¹⁰⁾ in v drugi listini iz leta 1302 Wslinus de Zalog.¹¹⁾ Kedaj da je bil ta grad razdejan, nam ni znano. V neki listini (okoli l. 1200) se sicer omenja kot priča tudi neki Haeinricus de Saloch,¹²⁾ vendar si o tem zadnjem Zalogu ne upamo trditi, da bi bil identičen s cerkljanskim Zalogram.

Tudi drugi odstavek: »Statistični opis cerkljanske fare« je bogat, da, zdi se nam še celo pre-ravnovrsten, čeprav se z druge strani lahko reče, da se dá v statistiko vse spraviti. Poroča nam o »ljudskem gibanju« (rojstne in krstne, mrliške in poročne knjige, število stanovnikov), dalje o verskem življenju cerkljanskega ljudstva, o luteranih, o premnogih bratovščinah, o živinoreji, konjarstvu, sadjarstvu, gozdih, trgovcih in rokodelcih. Vse to se nam dozdeva vendar nekoliko preveč pisano — bratovščine in živinoreja v istem oddelku. Zgodovino o luteranstvu v fari, o procesijah, bratovščinah itd. bi bil moral gospod pisatelj popisati v posebnem odstavku z naslovom »versko življenje«, ne pa med statistiko pomešati.

O luteranski dōbi bi se dalo morda kaj več povedati, kakor to, kar je na str. 14. Ako pomislimo, da sta velesovski kapelan Sebastijan Semničar in vodiški župnik Matej Železnik postala krivoverca, ter da so bili do malega vsi sorodniki tedanjega cerkljanskega župnika

⁸⁾ Mitth. d. histor. Ver. f. Krain I. 1847, str. 59. — Schumi: Urkunden- und Regestenbuch II., str. 117.

⁹⁾ Schumi: Urkunden- und Regestenbuch II., str. 115.

¹⁰⁾ Schumi: Archiv f. H. K. II., str. 243.

¹¹⁾ Schumi: Archiv f. H. K. II., str. 261.

¹²⁾ Schumi: Urkunden- und Regestenbuch II., str. 1.

Schwaba, ki se je sam precej nagibal k luteranstvu, tako strastni pristaši novotarij, da so zapustili raje domovino in se preselili v Nemčijo (na pr. Fran. Schwab, Janez Žiga, Eva Marija, Neža in dr.) kakor da bi zvesti ostali katoliški veri, in da ste bili mesti Kranj in Kamnik za te dōbe popolno v rokah krivovercev, moremo sklepati, da je moral biti tudi v veliki cerkljanski fari ondaj ne mal vihar.

Ko našteva g. pisatelj razne starejše bratovščine (str. 17—19), ki so v fari že davno prenehale, bilo bi pač jako umestno in zanimivo, ljudstvu v par stavkih tudi pojasniti vzroke, zakaj so prenehale razne prelepe bratovščine, omeniti cesar Jožefovo dōbo, janzenizem itd., sicer si priprosti čitatelj, ki tudi želi pri vsakem dogodku vzroke znati, pri takih važnih premembah ne vé nič pravega misliti.

Tretjemu odstavku »verjetne misli o začetku fare« bi pa skoro raje dali naslov »neverjetne« misli o začetku fare. Pri svoji razpravi se opira gosp. pisatelj zlasti na ljudsko pripoved, ki pravi, da je bila v Šmartnem prej fara nego v Cerkljah. Imponuje mu pa posebno to, da je šmartinska cerkev posvečena v čast sv. Martinu, ki je na svojem potovanju znabiti tudi na sedanjem cerkljanskem svetu oznanjeval sveto vero ter da so mu potem prav zgodaj sezidali cerkev. Sklicujoč se na Letopis (l. 1884 g. pisatelj najprej trdi po Fekonji, da je bila že v IX. stoletju v Cerkljah cerkev, kar se tudi nam zdi popolno verjetno, neverjetno pa se nam zdi, da je bila fara tedaj v Šmartnem. Imeli bi mnogo vzrokov, ki govoré za to, da ta ljudska pravljica nima zgodovinskega jedra. Navedemo naj le nastopno: Prvič velikost sedanje šmarske cerkve ničesar ne dokaže, ker — kakor g. pisatelj sam pravi — dobila je svojo sedanjo obliko in gotovo tudi svojo velikost še le v pretečenem stoletju; blagoslovljena je namreč leta 1742. Dalje vas Šmartin samana sebi ni tako neznatna, ker obsega 38 hiš. Tudi ne leži tako ekscentrično, ker gosp. pisatelj sam pravi, da je Šmartin od farne cerkve, ki je v »središču«, oddaljen »jedva četrt ure«. Ta malenkost bi našim prednikom pač ne bila zadosten vzrok, da bi bili farno premestili iz častiljivega, po starosti in drugih svetih spominih posvečenega kraja le zarad gole zločnosti. Le pomislimo si našega starega, še skozi in skozi konservativnega Gorenjca, in gotovo mu ne bomo kaj takega prisodili. V tej sodbi nas potrjuje pogled na druge kraje po naši škofiji. Koliko časa nahajamo v ljubljanskem mestu edino farno cerkev pri sv. Petru, ki je bila skoraj toliko oddaljena od notranjega mesta, kakor Šmartin od Cerkljan, a Ljubljancanje farnega sedeža niso preložili. Sploh so bili v starejših časih ljudje mnogo bolj kon-

servativni v teh zadevah in ni jim prihajalo na misel, sedež fare prelagati iz tako malenkostnih vzrokov. Saj bi še celo dandanes, ko se je od dōbe cesarja Jožefa toliko svobodnejšega duha zasejalo, komaj prišli do tega sklepa, da bi iz takega malenkostnega vzroka sedež fare prestavili. Cela vrsta vzgledov nam to spričuje. Omenimo jih le nekaj. Mesto Lož ima isto oddaljenost od farne cerkve v Starem Trgu, a tudi za časa, ko je mesto najbolj cvetelo, so imeli meščani svojo farno cerkev v Starem Trgu. Isto opazujemo pri Stari Loki; pri Leskovecu in Krškem; dalje v Svibnem, kjer imajo sedaj novo cerkev tik farovža, a se farani krčevito držé stare farne cerkve. In zgodovina brezniske fare na Gorenjskem, kjer živi že tretji rod, odkar je bila fara iz Rodin v Breznico prenešana, a Rodinci še niso pozabili, da so farno izgubili. (Sicer pa je cerkev šmarska tako stala skoraj v središču fare, če vzamemo v poštev podružnico sv. Urha na Šenturški gori in ono sv. Leonarda na Rebru, ki ste pripadali cerkljanski fari do konca 18. stoletja.) Če je sploh bila fara premeščena, morali so biti odločilni povse drugi, tehtnejši vzroki, navedeni vsaj nam nikakor ne zadostujejo.

V IV. odstavku »fara pod oglejskim patrijarhatom« giblje se gospod pisatelj na zgodovinskih tleh ter prav dobro riše razvoj cerkvenih zadev v tej dōbi. Koliko je istinitosti na zameni nekaterih fevdov med cerkvijo sv. Marije v Trnovljah-Cerkljah in kapelo sv. Tomaža v Velesovem (l. 1239), ne moremo soditi, ker v viru, na katerega se sklicuje na označenem mestu (Slov. Mat. Letopis 1870, str. 19) tega fakta ne najdemo zabeleženega.

Na strani 35. govori gospod pisatelj o ustanovitvi kostniške kapelanije ali beneficije sv. Tomaža l. 1494. Ključarja farne cerkve, ki sta podpisana na ustanovnem pismu kot priči, se ne zoveta Gašpar Močnik in Vrban Drysa, ampak Gašpar Maček in Vrban Desa, tako vsaj je čitati v nekem prepisu ustanovne listine, ki se hrani v knezoškofijskem arhivu ljubljanskem.

O kratki dōbi, kar je bila »fara pod goriško nadškofijo« nimamo posebnega dostaviti, pač pa se hočemo nekoliko pomuditi pri VII. poglavju, kjer so kaj obširno opisane »cerkve v fari« in sicer farna s 13 podružnicami.

Gledé kapele sv. Tomaža na farnem pokopališču (str. 46) nam je opomniti, da je stala brezdvomno že v prvi polovici 13. stoletja (znabiti pa tudi že mnogo prej), ne pa še le koncem 13. stoletja, kakor sodi g. pisatelj. Kot ustanovitelja te kapele in ž njo združenega beneficija se imenujeta Berhtold (decanus Carnioliae) in njegov sorodnik Henrik. Potrdil je to ustanovo patrijarh Bertold, ki je vladal od leta 1218—1251, bržkone pred

letom 1230 (ime dekana Bertolda čitamo v letih 1221 in 1228). Leta 1239 pa, ko dekana Bertolda ni bilo več med živimi, prenesel je isti patrijarh ta beneficij deloma od kapele sv. Tomaža v Cerkljah v Velesovo ter ga vtelesil ondodnemu samostanu, kapelo sv. Tomaža pa je odločil materi fari za kostnico (carnarium). Jeden del dohodkov beneficija sv. Tomaža je ostal za dotacijo karnerja ter za vzdrževanje luči pri altarju sv. Nikolaja v Cerkljah, drugi in sicer večji del dohodkov te kapele — namreč dve zemljišči v Trnovljah in tri zemljišča na Visokem — pa je bil prideljen velesovskemu samostanu. Samostanu je bilo naloženo postaviti altar v čast sv. Tomažu, kjer naj opravlja beneficij Florentius, ki je na željo patrijarhovo na zgornji beneficij resigniral, službo božjo ter vživa svoje žive dni dohodke vtelesenega beneficija.¹³⁾

Besede »Circhlach« ne čitamo, kakor piše g. pisatelj (str. 46) v prvič l. 1288, ali kakor se popravlja na str. 161 l. 1271, ampak čitamo jo že (ecclesia sanete Marie in Circhelach) v listini iz l. 1239.¹⁴⁾ V isti listini čitamo tudi besedo Trnovlje (Tirnovlach), kar nekako kaže, da so tedaj še razločevali med Trnovljami in Cerkljami.

Pri opisu farne cerkve opozarjamo na zapisnik lavantinskega škofa Leonarda, ki je ponatisnen v pričujočem listu (stolp. 231). Ondi je popisano, katerim svetnikom v čast so bili posvečeni altariji v prejšnji cerkvi, kar je vsakako zanimivo za primerjanje s sedanjo cerkvijo. Zlasti je čudno, da je sv. Nikolaj, ki je imel gotovo že začetkom 13. stoletja, ako ne že mnogo prej, svoj poseben altar, v sedanji cerkvi svoj altar izgubil ter so ga le prislonili k sv. Antonu Pad. — Altar sv. Katarine ima na evang. strani bržkone sv. Genovefo, ne pa — kakor piše g. Lavrenčič (str. 50) — sv. Lucijo, ker altar sv. Katarine je bil v stari cerkvi posvečen tudi v čast sv. Apoloniji in sv. Genovefi. Dalje nas moti to, ker bi imeli sicer v cerkvi dvakrat sv. Lucijo, ki stoluje tudi na altarju sv. Ane.

Za farno cerkvijo se najprej opisuje cerkev sv. Martina v Šmartnem. Znano nam je že, da je ta cerkev g. pisatelju posebno k srcu prirasla ter da bi jo po vsej sili rad proglasil za prvotno farno cerkev. Pri njenem opisu govori zopet dvakrat zapored o njeni starosti ter meni, da je zasledil celo njeno staro pokopališče. Piše namreč (str. 57) »da je izkopal Blaž Hubad na svojem sadnem vrtu uprav tikoma cerkve mnogo mrtvaških kostij, med njimi lobanjo« ter pristavlja:

¹³⁾ Glej Schumi: Urkunden- u. Regestenbuch. II., str. 79 in 80.

¹⁴⁾ Schumi: Urkunden- u. Regestenbuch. II., str. 79.

»vprašamo, od kod kosti, da niso tam pokopavali? in sicer, ko je bila v Šmartnem fara ali pa za časa reformacije.« Ne gledé na to, da bi bile v prvem slučaju (po domnevi g. pis.) kosti v zemlji nestrohnene najmanj 700—800, v drugem pa do 300 let, kar se nam zdi malo verjetno, iz najdenja nekaterih kostij še ne moremo sklepati, da je bilo tam skupno pokopališče, pač pa so mogoči drugi vzroki, zaradi katerih so pred nedavnim časom tam kako truplo pokopali.

Pravi tudi (str. 57), da so imeli v Šmartnem do novejšega stoletja svoje duhovnike. Žal, da ni dokazov. Gospod pisatelj je zasledil samo tri duhovnike in sicer iz dóbe od l. 1776—1790. In med temi tremi je bival eden le adventni čas v Šmartnem. To se je pa v prejšnjih stoletjih pogosto dogajalo, da so pošiljali za adventni ali postni čas duhovnike od farne cerkve tudi k takim podružnicam, katere niso nikdar imele za stalno svojega duhovnika.

Pač popolno neutemeljena je trditev (str. 62), da je cerkev svetega Florijana v Lahovčah zidana v slogu romanskem. Zidala se je v letih 1642 in 1698. V tej dóbi pa niso nikjer zidali v romanskem slogu, marveč brez izjeme v renesančnem slogu, kar sploh svedočijo istodobne cerkvene stavbe po Kranjskem.

O Lahovčah naj bi g. pisatelj omenil, da je rajni Belec našel tam nekaj rimskih posod in nekaj ogrodij. Neki strokovnjak je rekel, da je bila tam rimska lončarska tovarna; Belec sam pa je ménil, da so imeli prvi kristijani za časa Rimljanov tam svoj coemeterium, ker se dotični kraj še dandanašnji nazivlje »Kalvarija«. Ime Lahoviče pa spominja na Rimljane.

Pri podružnici sv. Matije v Zalogu (str. 63) bi se bilo dalo pripomniti, da so tudi njo za časa cesarja Jožefa II. nameravali povzdigniti v lokalno kapelanijo, a kasneje so to misel opustili.

Pišoč o podružnici sv. Nikolaja v Dvorjah (str. 67) omenja g. pisatelj ljudsko govorigo, »da je o shodih duhovnik na prostem maševal.« Zdi se, da to v prejšnjih stoletjih ni bilo nič nenavadnega, ker čemu bi bili sicer postavljali tako pogosto altarje zunaj cerkve pod milo nebo? V protireformacijski dóbi imeli so namreč vizitatorji mnogo truda, predno so bili odstranjeni altariji izpred cerkvá. Sicer se pa pri nekaterih podružnicah še sedaj nahajajo, dasi se nikjer na njih ne mašuje.

(Nadaljevanje prihodnjic.)

Vsebina. *Iz zapuščine škofa Tomaža Chrön-a. (Biblia manuscripta.) — Doneski k zgodovini cerkvá po Slovenskem. — Slovtvo: Zgodovina cerkljanske fare.*